

Творчий доробок попередників

Лев Биковський

Кам'янець-Подільський

За кілька днів, з пересідками, я був вже в Кам'янці-Подільському. Відразу ж на вулиці зустрів чимало знайомих. Кам'янець-Подільський справив на мене приємне враження. Особливо сподобалося мені Старе Місто, мальовничо оперезане рікою Смотричем, міст та стародавня турецька фортеця з XIV-XVI ст.ст., по той бік річки.¹

Разом зі знайомим старшим студентом Євгуновим найняли кімнату в одному з білих домиків на Підзамчу. Там довкруги були все слинкові садки ...а господині у великих казанах по подвір'ях варили повідло.

Міністерство. Мені порадили звернутися по роботу до Міністерства Пропаганди. Прийняв мене добродій Северин Іванович, відомий український діяч з Буковини.² Він взагалі поставився до мене прихильно. Ми швидко порозумілися, хоч він був глухий, і я став працювати під його зарядом. Після кількох днів я побачив, обходячи службово місцеві друкарні, над якими міністерство наче б то мало нагляд, що праця в міністерстві була за тодішніх умов недоречною й що мені нічого було там робити.

Університет. Тоді я звернувся до Університету.³ Він розпочав був вже, заснований від 1 липня 1918 року, другий рік свого існування. Головний будинок Університету містився в колишній Технічній Школі, в дільниці Новий Плян. Я зголосився до Ректора – проф. д-ра Івана Ів. Огієнка.⁴ Покликаючись на свою попередню

Л. Биковський

працю в Національній Б-ці України при Українській Академії Наук у Києві просив прийняти мене на працю до Університетської Бібліотеки.⁵ У Ректора я зустрів цілковите зрозуміння становища й далекойдучу негайну опіку. Він призначив мене другим помічником бібліотекаря (першим лишився М. Ясинський) з відповідним утриманням. Отже Ректор дав мені можливість: 1) перебути тодішній скрутний для мене час та вчитися в Університеті, 2) працювати в будь-якому мені бібліотечному фаху, 3) продовжувати теоретичну науку в царині книгознавства й бібліотекознавства.

Університетська Бібліотека.⁶ Коли я приїхав, восени 1919 року, з Києва до Кам'яця Подільського, університетська бібліотека числила вже коло 30000 томів. Всі стіни в два поверхи від гори до долу, довкруги бібліотечної залі (колишньої церкви) були вщерть виповнені полицями з книгами на них. Вони вже там не містилися й почали обсновувати полицями мури-стовпи, що стояли серед приміщення, підпираючи стелі. Окрім того, в окремій залі була уряджена студентська читальня з підручною книгозбірнею. Абетковий каталог був почасті зладжений і давав доступ до більшої частини книжок.

*Проф. Ів. Огієнко, філ. д-р,
Ректор Університету й Головноуповноважений
Міністр Уряду Української Народної Республіки
в Кам'янці-Подільському
(За С. Наріжним: Українська еміграція,
Част. перша. Прага 1942, світлина ч. 584)*

Керував університетською бібліотекою Степан Сірополко, заслужений український діяч на полі позашкільної освіти, зокрема бібліотекознавець в царині провадження публічних і народніх бібліотек. Він був і викладачем бібліотекознавства в Університеті.⁷

Його помічником адміністративної частини був п. Іван Сливка.⁸ Добродій старшого віку, був колись учителем проф. Ів. Огієнка, вельми симпатичний. Він одночасно був господарем цілого університетського будинку, завідував возьними й порядком у ньому.

Пригадую собі, що він, прагнучи підтримувати якнайбільшу чистоту й консервацію будинку, наказав возьним (прятачам) намазувати оливою все поруччя на сходах до того, що годі було до них доторкнутися. Усі на це нарікали, але він на це не зважав, і робив своє, бо мав великий досвід у господарських управах. Помічником Ст. Сірополка у бібліотекарській праці був Михайло Ясинський, інтелігентний, молодий, самітній, вродливий, вельми пильний у праці. Він, казали, залицявся до дружини лектора астрономії в Університеті. Згодом разом із нею виїхав до Києва й працював у Всенародній Бібліотеці (від 1923 до 1936) керівником Відділу “Україніка”.⁹ Їм допомагали декілька панночок, слухачок Університету.

*Степан Сірополко, бібліотекар університетської бібліотеки
й викладач бібліотекознавства в Кам'янець-Подільському
Українському Державному Університеті
(За С. Наріжним: Українська еміграція,
Част. перша, Прага 1942, світлина ч. 425)*

В університетській книгозбірні я пробув майже до другої половини травня 1920 року. За той час мав можливість взяти участь у всіх роботах, які відбувалися: громадження книгозбору, упорядкування його, і опрацювання та книгокористання.

Мав нагоду бачити, яка сильна, творча особовість ректора проф. д-ра Ів. Огієнка вітала, як опікунчий дух, над бібліотекою. Можна сказати, що вона тому й стала головною установою Університету.

Він дбав не тільки про її поповнення книгами, але й про її належну внутрішню організацію. При всьому своєму обтяженні обов'язками: викладача, ректора-адміністратора, згодом Головноуповноваженого уряду УНР – проф. Ів. Огієнко знаходив час на постійні наради з бібліотекарем Ст. Сірополком в бібліотечних справах. Незалежно від того частенько й сам навідувався до бібліотеки, не тільки, як професор-читач, але й дорадник в поточних бібліотечних справах. Наслідком того Університетська Бібліотека відзначалася своїм порядком, організацією та докладністю в праці.

При Університеті була невеличка “Професорська Споживча Кооператива”. Вона допомагала співробітникам Університету перебути тодішній скрутний харчово час. Я став, додатково до бібліотекарювання, продавцем в ній. Звітність у кооперативі провадив Юрій Гудзій, університетський скарбник, фельдшер за фахом.¹⁰ Я пробув у кооперативі деякий час, працюючи в вечірніх годинах, після роботи в бібліотеці.

Одночасно я записався слухачем на історично-філологічний факультет Університету, намагаючись у вільних годинах відвідувати виклади на всіх факультетах.

Коли настала холодніша пора року, я перенісся з Підзамча ближче до Університету, і найняв кімнату, з окремим входом зі садка, в одного місцевого православного священика.

Працюючи в бібліотеці, кооперативі та буваючи на деяких викладах, я мав нагоду ступнево пізнати чимало тодішніх університетських професорів: С. Остапенка (економіка, статистика),¹¹ В. Гериновича (географія),¹² о. Юхима Сіцінського (археологія та історія Поділля),¹³ проф. Петра (антична цивілізація), П. Клепатського (історія),¹⁴ П. Клименка (також історія),¹⁵ М. Плевако (літературознавство),¹⁶ М. Драй-Хмару (слов'янознавство)¹⁷ та інших. З деякими зі згаданих осіб доля потім мене зблизила, натомість з деякими були байдужі або навіть холодні взаємини.

До останньої групи належав, на жаль, згаданий доцент Михайло Драй-Хмара, молода тоді людина, але вже відомий письменник і вчений у царині української філології. Розпитуючи про останні кийські події в колах Національної Б-ки та Академії Наук, він розповів мені, що окрім викладів керує також і видавничою справою в Університеті. Зокрема, сказав, що редагує “Університетські Записки”. Друкуються перші вісім томів “Записок...”, тематично уложених. Вони друкуються вміру надходження відповідного матеріалу. У відповідь на це я мав необережність зазначити, що ця метода видавання “Університетських Записок” практикувалася в багатьох російських університетах за мирного часу і то здається, було

добре. Натомість я вважаю, що в цьому випадку, в Кам'янці Подільському, цей давній спосіб видавання недоречний і ризиковний, що ліпше було-б встигнути видати один-два томи з мішаним матеріалом, аніж розкладати друк кількох тематичних томів “Записок...” на довший час, маючи на карку большевицьку загрозу! У відповідь на це М. Драй-Хмара згіржливо глянув на мене, як на “анальфабета” у видавничих справах і ми холодно розсталися. Дальша історична дійсність підтвердила мої побоювання. Через польську, а потім остаточно московсько-большевицьку окупацію Кам'янця Подільського (від осені 1920 року) ніякий із запланованих і розпочатих друком таким чином томів “Записок Кам'янець-Подільського Українського Державного Університету” світу, здається, не побачив! Вони були відновлені згодом, вже за большевицьких часів.¹⁸

Дня 14 жовтня 1919 року на публічному зібранні на площі в Кам'янці-Подільському відбулося зложення присяги на вірність УНРеспубліці Директорії УНР, Ради Народніх Міністрів, війська і всіх урядовців.¹⁹ Я, на жаль, працюючи в університетській бібліотеці, не міг бути на цій врочистості й довідався про неї лише згодом з часописів.

В Університеті пізнав також д-ра Івана Кревецького, історика, бібліотекаря Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові.²⁰ Він був тоді старшиною Української Галицької Армії, частина якої перебувала під той час в Кам'янці-Подільському. Разом з д-ром Осипом Назаруком, заходилися вони видавати в похідній військовій друкарні, що була в вагонах на торах залізничної стації, часопис “Українська Старина”, історично-мистецького змісту. На прохання д-ра Ів. Кревецького я написав в жовтні 1919 року статтю інформаційного характеру про “Українську Національну Бібліотеку в Києві”. Стаття обіймала все життя Національної Б-ки, від часу її заснування до кінця 1919 року.²¹

Одночасно з поточною бібліотечною працею при організації та провадженні в 1919-20 році фундаментальної бібліотеки Університету започаткувалася й теоретична праця в царинах: бібліотекознавчій та бібліографічній. Цим книгознавчим пориванням серед професури й студентства вельми сприяв ректор проф. д-р Ів. Огієнко, відомий не тільки як мовознавець, але й як книгознавець, автор поважних творів з історії української книжки й друкарства.

З цією метою тоді-таки восени 1919 року, заснувалося при університетській бібліотеці – “Кам'янець-Подільське Бібліотечне Товариство”.²²

Очолив Товариство Ст. Сірополко, бібліотекар університетської бібліотеки. У числі членів були: доцент М. Плевако, доцент М. Драй-

Хмара, проф. П. Клименко, ректор проф. І. Огієнко, М. Ясинський, помічник бібліотекаря, Л. Биковський, другий помічник бібліотекаря й інші професори та студенти Університету. Ректор затвердив статут Товариства й воно почало діяти. Товариство мало завдання: вивчати бібліотекознавство взагалі, зокрема українське, й допомагати організації університетської бібліотеки.

Серед тоточної праці й вищезгаданих починів промайнув кінець вересня, жовтень і листопад 1919 року. Через тодішні несприятливі для України воєнні події та обставини уряд УНР змушений був покинути свою тимчасову столицю, Кам'янець Подільський, і від 16 листопада 1919 р. VII польська дивізія генерала Крайовського зайняла Кам'янець-Подільський.²³ Український уряд подався на північ в напрямі Проскурова й Старокостянтинова.²⁴ Представником Українського Уряду, як його Головноуповноважений, залишився у місті – ректор Університету проф. д-р Ів. Огієнко.²⁵ Від початку грудня 1919 року поляки окупували частину Поділля, разом з Кам'янець-Подільським. На подвір'ї будинку, де я мешкав, розташувалася якась польська військова господарська частина. При ній був собака. Польські вояки кликали його “Петлюра!” З того я зміркував відразу, які настрої панували в польській армії, і чого від них можна було сподіватися.

На окуповані терени Поділля й Волині польський уряд призначив комісара-міністра Антоніо Мінькевича.²⁶ Він, приїхавши 10 лютого 1920 року до Кам'янця-Подільського, завітав і до Університету. Оглянув, у супроводі ректора проф. Ів. Огієнка, різні його установи. Зайшов також і до університетської бібліотеки. Ми працювали, як звичайно, в глибині залі при столах. Долівка в бібліотеці була нижчою за рівень коритаря. При вході до бібліотеки зараз же при дверях був дерев'яний поміст з поруччями, щойно з нього кількома східцями сходилося вниз до бібліотеки.

Пригадую собі, що нараз великі двері з коридора відчинились і на помості з'явилися воевода А. Мінькевич і Ректор. За ними в дверях було видно їхній почот. Вони стали на помості лицем до зали. Ректор рукою показав воеводі всю бібліотечну залу, заставлену з долу до гори полицями з книжками і щось йому сказав. Воевода ахнув зі здивування й задоволення, бо очевидно не сподівався побачити щось подібне. Потім він, з виглядом великого пана, “зверхника краю”, обернувся до Ректора, і подаючи йому руку, по польському сказав: “Дякую!” Ректор чемно йому вклонився і взаємно потиснув воеводі руку... Вони вийшли.

Після того ми довго застановлялися й сперечалися про те багато значуще “Дякую!” За що властиво він дякував Ректорові? Одні

казали – за показання бібліотеки. Другі – за нагородження “для Польщі” цих книжкових багаців. Треті – чому Ректор цю подяку так покvapно прийняв нічого, здається, воєводі не відповівши? Адже як Головноуповноважений Уряду УНР Ректор рангою був вищий за обласного воєводу! Інші відповідали на цей закид, що хоч і Головноуповноважений, але був безсилий не то що, що небудь зробити, а й сказати щось, бо поляки тоді мали силу й трактували українців “пер ногам”!...

У половині грудня 1919 року ректор закликав мене до свого кабінету й доручив особливо тяжке, за тодішніх воєнних обставин, завдання. Представники українського дідича графа Андрія Холоневського,²⁷ поляка, що ніби то прихильно, по-своєму, ставився до України, дали знати Ректорові, за посередництвом викладача польнознавства в Університеті, що в графському маєтку, на селі, біля залізничної стації Холоневської, є цінна книгозбірня графа на кілька тисяч томів, переважно польською та іншими чужоземними мовами. Книгозбір той був загрузений воєнними подіями. Вони просили Ректора, як високоавторитетну особу, вжити заходів, щоб урятувати цю збірку. Пропонували перевезти її до Кам'янця Подільського й включити, на правах “депозиту”, у книгозбір університетської бібліотеки, залишаючи остаточне полагодження цієї справи на післявоєнні часи. Таким чином книжки графа А. Холоневського, на їх думку, могли б переховатися.

Ректор пристав на це, і я поїхав від Університету з відповідними посвідками до адміністрації маєтку, і до всіляких влад, щоб мені допомагали. Доїхав щасливо, через Проскурів і Жмеринку, до ст. Холоневської. Дістався до села й до палацу. Порозумівся з його управителем. У селі стояла залога Української Галицької Армії. Вона цілком пішла мені на руку. Стрільці помагали пакувати книги й відвозити їх на залізницю, а старшини здобули відповідний, чистий залізничний вагон. Він майже весь виповнився цією, як виявилось під час пакування, справді цінною книгозбіркою.²⁸ У ній, між іншим, було кільканадцять інкунабулів.

Але зворотний шлях був нещасливий. З великими труднощами, вже за морозу, довів я ці книжкові скарби до Жмеринки. Тут довелося спинитися через безладдя, що запанувало на залізниці. Усі мої заходи, при чинній допомозі галицьких старшин-комендантів стації, причепити вагон з книжками до поїздів, що мали ніби-то їхати в напрямі Проскурова, не щастили. У міжчасі, перебуваючи кілька днів у Жмеринці, я вештався по залізничній стації між хворими й померлими від тифу козаками української армії. Вони покотом лежали на долівках по всіх залах двірця. * Від них я заразився тифом.

Усвідомивши собі це становище-неможливість довести за таких обставин книгозбірню графа А. Холоневського до Кам'янця Подільського, підліковуючись гарячим чаєм з медом, я поспішно порозумівся з дирекцією Української Гімназії в Жмеринці. Передав їм вагон з книжками, а сам причепився до якогось поїзду, що випадково їхав буцім-то в напрямі Проскурова. Після багатьох труднощів, коли поїзд раз у раз спинявся через брак палива, і нас, цивільних вояки виганяли в ліс збирати по снігу дрова для паротяга, я добився врешті до Кам'янця-Подільського.

Тремтячи від гарячки, я встиг скласти Ректорові жалюгідне справоздання з невдалої виправи й добігти до хати, де хвороба звалила мене з ніг і викреслила з мого життя майже шість тижнів часу.

Я втратив притомність. Прокинувся по кількох днях. Біля мене поралися якісь люди. Серед них впізнав: фелдшера Ю. Гудзія,²⁹ що був університетським скарбником, студента університету – А. Гнатівського,³⁰ студентку А. Статникову.³¹ Були там і інші, яких я не знав. Вони зраділи, що я відкрив очі й наказали мені спокійно лежати. З їхніх оповідань довідався, бо сам говорити не міг, що лежу без тями вже кілька днів, що мої господарі дали знати про мене до Університету, що вони належать до “Студентського Допомогового Товариства” під керівництвом проф. П. Клименка,³² що заопікувались мною з наказу Ректора, що маю сипний тиф, але криза, очевидно, вже минула і є надія на видужання. Вони вартували по черзі біля мене ще декілька днів. Потім, коли я почав говорити, перевезли до місцевого шпиталю. Тут я пролежав щось із тиждень у спільній залі на кількадесят хворих. При мені виносили померлих.

Згодом проф. П. Клименко навідався до шпиталю, закутав мене у теплий коц і перевіз у будинок міського Архіву. При Архіві, у маленькому мешканку, що складалось тільки з сіней і кімнати, жив сторож з численною родиною. Проф. П. Клименко, як історик (спеціальність українські середньовічні ремісничі цехи), мав постійні зв'язки з Міським Архівом. Він найняв у сторожа ті сіни й умістив мене там на ліжку. Родина сторожа мала вихід з іншої сторони. Там таки мене й годували. Сторож приязно ставився до мене з огляду на проф. Клименка, а може й тому, що за мене платили? Він мав згнилий і запалий від пранців ніс. Кожний раз як він прибирав біля мене, або приносив харчі, які готувала його дружина, я дивився на його обличчя й думав: ось видужую від тифу, а тепер мабуть матиму

* “...Жмеринський двірець став армійською трупарнею...”, як влучно висловився Євг. Маланюк. Див. його «Книга спостережень», т. II, Торонто'. 1966, стор. 309.

пранці? Але був виснажений і до всього ставився байдуже. Проф. П. Клименко навідувався й потішав мене. У тих сінях я пролежав до кінця січня 1920 року.

Коли я вже був у силах ходити, проф. П. Клименко найняв мені кімнату в якогось жидка на Новому Плянї, недалеко від Університету. Я замешкав в одній світлиці з його старенькою матір'ю, що приходила тільки наніч спати. Отак негадані друзі врятували мені життя.

Якби не вони, я відійшов би до своїх предків! Поволі почав навідуватися до університетської бібліотеки й згодом став постійно працювати по-давньому.

Мій господар був приязний, але мало інтелігентний, невиразного тоді ремесла. Він любив розмовляти зі мною про різні справи. Його родичі вчилися в Університеті. Не зважаючи на це, він неприхильно ставився до українців. Якось зайшла мова про “українську інтелігенцію”. При тому він заявив з іронією, що – “українці не мають інтелігенції”! У відповідь на це я запитав його: “А хто ж викладає Вашим родичам? і в такому разі пощо вони вчаться в українському університеті? А хто ж провадив антипогромну роботу в червні 1919 року в Кам'янці-Подільському”?³³ Він зніяковів і наші розмови від того часу урвались. Це було типове тоді ставлення пересічних жидів до українців та визвольної боротьби.

У міжчасі дістався до Кам'янця-Подільського з Києва п. Я., знайомий проф. П. Клименка. Розповідав про свої пригоди під час кількатижневої пішої мандрівки. Вішав “всіх собак” на вояків армії УНР. Виявилось, що він служив колись в якомусь російському гвардійському полку, і тому носив від того часу червоні замшові штани. У дорозі його перестрів загін українського війська. Вояки здерли з нього тії червоні штани й блискучі чоботи та дали йому інші. У них він і добився до Кам'янця-Подільського, кленучи їх на всі лади за таку зневагу.

По якомусь часі заснувалася, навесні 1920 року, заходами проф. М. Плевака, при Університеті бібліографічна організація. То був “Бібліографічний Семінар” при його катедрі історії українського письменства.³⁴ Бібліографічний Семінар мав завдання: теоретичні – вивчення бібліографії, як науки, зокрема студіювання української бібліографії, та практичні – складання різних українських бібліографічних показників. Проф. М. Плевако просив мене допомогти йому в цьому. На засіданнях Бібліографічного Семінару відбулися такі доповіді: 1. Доцент М. Плевако – Вступного і орієнтаційного характеру, і 2. Помічника університетського бібліотекаря Л. Биковського про: техніку умової праці, бібліографію, як науку, міжнародню бібліографічну десяткову класифікацію,

тощо,³⁵ вступні відомості з цієї царини. Після того учасники Семінару обізнавалися практично зі складнями (елементами) книжки та вправлялися в класифікації за десятковою системою. Згодом мій виїзд до Києва та наступні військові події у 1920 році перервали згадані бібліотекознавчі та бібліографічні починання в Університеті.

Під той час в Кам'янці-Подільському виходило кілька часописів.³⁶ Мій колишній старший товариш з Української Студентської Громади в Петроградському Політехнічному Інституті – Іларіон Косенко³⁷ редагував у 1919-20 рр. щоденник “Наш Шлях”. При часописі були тижневі літературно-наукові додатки.

Він звернувся до мене з проханням давати матеріал для його часопису. Наслідком того я умістив там кілька статей впродовж лютого до травня 1920 року.³⁸

У тому самому, приблизно, часі вийшла з друку книжка викладача Університету й бібліотекаря університетської бібліотеки – Степана Сірополка – “Народні бібліотеки” (Кам'янець-Подільський 1920). Редакція “Нового Шляху” звернулася до мене з проханням дати рецензію на цей твір. Я неохоче погодився, бо книжка була складена в дусі “старої школи”. Але вона мала й свої додатні сторони, тому я написав рецензію, і вона була опублікована п. з. “Бібліотечна справа”.³⁹

Від 1 січня 1920 року, заходами бібліотекаря Ст. Сірополка, стала споряджатися “Хроніка” поточної праці фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського Українського Державного Університету. То був місячний рукописний періодик. Провадився він в одному примірнику в бібліотеці. Видужавши, я став брати в ньому участь, з обов'язку.

Рівнож від 31 березня 1920 р. став виходити друком літературно-науковий часопис Ради Студентських Представників Кам'янець-Подільського Університету – “Нова Думка”,⁴⁰ під редакцією студента правничого факультету Юрія Липи.⁴¹ У ньому я умістив статтю інформаційного характеру про “Наше Минуле”, історично-мистецький журнал, що його видавало під редакцією П. Зайцева, у 1918-1919 рр. в Києві видавництво “Друкар”.^{42,43}

Українські воєнні обставини погіршувалися й представники УНР змушені були підписати дня 21 квітня 1920 року невігідний для України у Варшаві мировий і військовий договір з Польщею. Згідно з цим договором відступлено було (тимчасово?) Польщі ще більшу частину Поділля, ніж вона окупувала до того часу, разом із Кам'янець-Подільським. Після того відбувся похід на Україну поляків з незначною участю українського війська (тільки дві дивізії!). “Союзне” польсько-українське військо успішно посувалося на схід –

вглиб Правобережної України. Вміру того доходили до нас звістки про хажливе поступовання поляків з українцями по селах, особливо, де були маєтки польських дідичів...

Дня 6-8 травня 1920 року польська армія, разом з українською, здобули Київ. Отже я міг вертатися. Перечекавши доки налагодиться залізничне сполучення, я подякував Ректорові за притулок в університетській бібліотеці, і в другій половині травня 1920 року виїхав з Кам'янця-Подільського до Києва.

Примітки та коментарі

1. Кам'янець-Подільський (місто). Див.: ЕУ, 3, 929; УМЕ, V, 586-587; "Pamiętnik Kijowski", Londyn, III, 1966, 96-127; Гр. Логвин подає дещо інший варіант заснування фортеці в Кам'янець-Подільському (Див. Г. Н. Логвин – По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки. Вид. "Мистецтво". Київ 1968, 280-282, 284-286).
2. Іванович Северин. Помер 24 квітня 1967 р. в Зальцбурзі, Австрія, в віці 86 літ. Див.: "С", ч. 86, 1967 (некролог); "Укр. Вісті", Новий Ульм, Німеччина, ч. 20, 1967.
3. Кам'янець-Подільський Укр. Державний Університет. Див.: ЕУ, 3, 930; Юрій Гудзій. – З життя Кам. Под. Держ. Укр. Університету. "Наша Культура", Львів, ч. 3-4, 1936, 229-233, 290-295.
4. Огієнко Іван Іванович, проф. (Згодом митрополит д-р Іларіон). Див.: ЕУ, 3, 863; А. Нестеренко – Митрополит Іларіон. Біографічна монографія. Вінніпег 1958; С. Наріжний – Укр. Еміграція. Част. I. Прага 1942.
5. Див. ЛБ – Бібліотека Кам.-Подільського Укр. Держ. Університету (Спомини). Нью Йорк, Вінніпег 1949, 14SX10,8 ст. (Відбиток).
6. Там само.
7. Сірополко Степан. Див.: УМЕ, XIV, 1748; ЛБ – Бібліотека Кам.-Под. Укр. Держ. Університету. Нью Йорк, Вінніпег 1949, 4; С. Наріжний – Українська Еміграція. Част. I. Прага 1942.
8. Сливка Іван. Народний учитель проф. І. Огієнка за роки 1893–1896 у містечку Брусиліві на Київщині (За Юрієм Гудзієм).
9. Ясинський Микола. Див.: НПВ, II, 194; "Записки НТШ", т. 173, Париж, Чикаго 1962, 69, 105.
10. Гудзій Юрій. Згодом у 1955–1966 став священником Укр. Прав. Церкви в Німеччині, але потім вийшов з духовного стану. Див. його – спомини п. з. "З життя Кам.-Под. Університету". "Наша Культура", Львів, чч. 3-4, 1936, 229-233, 290-295.

11. Остапенко С. Див.: ЕУ, 3, 930.
12. Геринович В. Див.: НПВ, I, 124; П. Покутський – Кам'янець-Подільський Сільсько-Господарський Інститут (Спомини). “Сучасність”, Мюнхен, ч. 6, 1966, 95-96; ЕУ, 2, 474; В. Кубійович – Мені 70. Париж, Мюнхен 1970, 21.
13. Сіцінський Юхим, священик, проф. Див.: Яр. Пастернак – Археологія України. Торонто 1961, 21, 22, 193, 427. (Археолог, автор розвідки “Нариси з історії Поділля”, т. 1, і багатьох інших цінних праць – ЛВ); УМЕ, XIV, 1752; ОЛ, I, 265; II, 398; В. Приходько – Під сонцем Поділля, Мюнхен 1946, 98-99.
14. Клепатський П. Див.: ЕУ, 3, 1043.
15. Клименко Пилип. Див.: ЕУ, 3, 1044; “Записки НТШ”, т. 173, Париж, Чикаго, 1962, 65, 84.
16. Плевако Микола. Див.: УМЕ, XI, 1397; “Записки НТШ”, т. 173, Париж, Чикаго 1962, 203, 232; М. А. Плевако – Статті, розвідки й біобібліографічні матеріали. Париж, Нью-Йорк, УВАН, 1961, 21 X 15, 808 ст.
17. Драй-Хмара Михайло. Див.: ЕУ, 2, 592; Ю. Лавріненко – Розстріляне відродження. Париж 1959, 252-257; “Записки НТШ”, т. 173, Париж, Чикаго 1962, 259-260; Оксана Ашер – “Драй-Хмара, як поет” в збірнику “Михайло Драй-Хмара. Поезії”. Нью-Йорк 1964, 7-23; В. Міяковський – Золоті зернятка. “Наші Дні”, Торонто, ч. 11, 1943 (За Юрієм Шерехом); Оксана Ашер – Драй-Хмара і українська “неокласична” школа. “Слово”, збірник 4, Нью-Йорк, Едмонтон 1970, 213-220.
18. Записки НТШ, т. 173, Париж, Чикаго 1962. Примітка. Григорій Костюк в розвідці – “Укр. наукове літературознавство в перше пореволюційне п'ятнадцятиліття”, на стор. 193-ій “Записок НТШ” (т. 173, 1962, Париж, Чикаго) загально згадує про “Записки Кам'янець-Подільського Державного Університету”?... З настанням більшовицьких часів Університет був зачинений і на основі його у 1921 році було створено два Інститути: Сільсько-Господарський Інститут та Інститут Народної Освіти. С.Г. Інститут видавав впродовж 1924-1928 рр. – “Записки С.Г. Інституту в Кам'янці на Поділлі”, Кам'янець на Поділлі: 1924, т. 1; 1925-1926, відомостей немає; 1927, кн. 4; 1928, т. 5. Інститут Народної освіти видавав впродовж 1926-1927 рр. – “Записки Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти”, Кам'янець на Поділлі: 1926, т.1; 1927, т. 2. (Див. “Періодичні видання УРСР, 1918-1950”. Журнали. Періодичний довідник. Вид. Книжкової Палати Української РСР. Харків 1956: стор. 67, ч. 1012 та стор. 65,

- ч.984). Після того виходили – “Записки Кам'янець-Подільського Наукового при Укр.. Академії Наук Товариства”, Кам'янець на Поділлі, 1928, т. 1 (Див. Там же, стор. 65, ч. 985) та “Записки Кам'янець-Подільського Науково-Дослідчої Катедри”, Кам'янець-Подільський, 1929, т.1 (Див там же, стор. 65, ч. 986).
19. Див. “Народня Воля”, Скрентон, Па., чч. 46, 48, за 1963.
  20. Кривецький Іван. Див.: ЕУ, 3, 1167.
  21. ЛБ – Українська Національна Бібліотека. (Інф. стаття). “Українська Старина”, Кам'янець-Подільський, ч. 1, 3-4, 1919.
  22. ЛБ – Матеріали до історії укр. бібліотечного руху (про Кам.-Под. бібліотечне товариство). Київ 1920. (У рукопису, перебувала в приватній книгозбірні Юрія Іванова-Меженка, у Києві).
  23. Див. проф. Іван Огієнко – Рятуння України... Розділ IV. Поляки займають Кам'янець-Подільський. “Віра й Культура”, Вінніпег, чч. 1-2, 1967, 3; Кам'янець-Подільському періодові укр. новітньої історії, за час від листопада 1919 до кінця липня 1920 рр. присвячена перводжерельна розвідка-спомини того самого автора – “Рятуння України”. На тяжкій службі своєму народові. Видання Т-ва “Волинь”, Вінніпег 1968, 8, 92+4 ст.
  24. Див.: П. Феденко – Укр. рух у ХХ-му столітті. Лондон 1959, 204-205; Проф. Ів. Огієнко – Рятуння України ...Польський міністр Антоній Мінькевич і арешти укр. міністрів. “Культура і Віра”, Вінніпег, ч. 7-8, 1967, 9-11; Wl. Wislocki – W Kamiencu Podolskim – grudzien 1919. (Спогади) “Pamiętnik Kijowski”, Londyn, III, 235-240. В. Віслоцький титулує А. Мінькевича словами Іс. Мазепи – “Komisarz Cywilny Ziem Poludniowo-Wschodnich”. Проф. І. Огієнко титулує його як – “Naczelną Komisarz Ziem Wolynia i Frontu Podolskiego”, і повідомляє, що – “коли польський міністр Ант. Мінькевич вертався до Варшави з Поділля, то під Проскуровом він попав до рук большевиків, – і був забитий...”
  25. Див. проф. Іван Огієнко – Рятуння України... Розділ IV. Поляки займають Кам'янець-Подільський. “Віра й Культура”, Вінніпег, чч. 1-2, 1967, 3; Кам'янець-Подільському періодові укр. новітньої історії, за час від листопада 1919 до кінця липня 1920 рр. присвячена перводжерельна розвідка-спомини того самого автора – “Рятуння України”. На тяжкій службі своєму народові. Видання Т-ва “Волинь”, Вінніпег 1968, 8, 92+4 ст.
  26. Див.: П. Феденко – Укр. рух у ХХ-му столітті. Лондон 1959, 204-205; Проф. Ів. Огієнко – Рятуння України ...Польський

- міністр Антоній Мінькевич і арешти укр. міністрів. “Культура і Віра”, Вінніпег, ч. 7-8, 1967, 9-11; Wl. Wislocki – W Kamiencu Podolskim – grudzien 1919. (Спогади) “Pamiętnik Kijowski”, Londyn, III, 235-240. В. Віслоцький титулує А. Мінькевича словами Іс. Мазепи – “Komisarz Cywilny Ziemi Poludniowo-Wschodnich”. Проф. І. Огієнко титулує його як – “Naczelnny Komisarz Ziemi Wolynia i Frontu Podolskiego”, і повідомляє, що – “коли польський міністр Ант. Мінькевич вертався до Варшави з Поділля, то під Проскуровом він попав до рук большевиків, – і був забитий...”
27. Холоневський Андрій, граф. Див.: Збірник “Вільна Україна”, Нью-Йорк, ч. 40, 1963, 51.
  28. Див. в споминах ЛБ – Бібліотека Кам.-Под. Укр. Держ. Університету. Нью Йорк, Вінніпег 1949, 5-6.
  29. Гудзій Юрій, скарбник університету. Згодом від 1955 року став на скитальщині священиком Укр. Прав. Церкви, перебуває в Німеччині.
  30. Гнатівський Антон, студент. Див.: ЕУ, 1, 389.
  31. Статникова Анна, студентка. Згодом секретарка УТІ в Нью-Йорку.
  32. Клименко Пилип. Див.: ЕУ, 3, 1044; “Записки НТШ”, т. 173, Париж, Чикаго, 1962, 65, 84.
  33. Гольдельман Соломон – Листи жид. соц.-демократа про Україну. Відень 1921, 46.
  34. ЛБ – Нова укр. бібліографічна організація (Инф. стаття). “Наш Шлях”, Кам.-Подільський, ч. 98, від 20 травня 1920.
  35. Див. Юр Іванов-Меженко – Міжнародня децимальна бібліографічна класифікація. Київ 1919, 8, 91 ст.
  36. У тому числі й мало знаний укр. бібліографам часопис “Прапор України”, Кам'янець-Подільський, чч. 1-2, 1920. Третє число залишилось в друкарні, на Поштовій вул. Видавці й редактори: Микола Іванович Лорченко й Кость Тимофійович Туркало, від Культурно-Освітньої Управи Генштабу Армії УНР. (На підставі листа інж. К. Туркала, Нью-Йорк, до Л. Биковського, Денвер, Колорадо, з дня 4 серпня 1970 р.). Неповний реєстр часописів, що виходили в Кам'янці-Подільському поданий в публікації – “Періодичні видання УРСР, 1918–1950”. Журнали. Бібліографічний довідник. Вид. Книжкової Палати Української РСР. Харків 1956, 290. Рівнож див. в розвідці проф. Миколи Сагарди – “Часописи Поділля”, що була опублікована в “Збірнику, з нагоди 150-ліття першої газети в Україні (1776–1926)”, за ред. В. Отамановського, Кабінет Вивчення Поділля, Вінниця, вип. 20, 1927–28.

37. Косенко Іларіон, редактор. Див.: ЕУ, 3, 114; ОЛ, II, 7-325.
38. ЛБ – “Бібліографія” (Що таке бібліографія?). “Наш Шлях”, Кам.-Под., ч. 2, 1920; “Міжнародна бібліографія”, там же, ч. 3, від 27 лютого 1920; “Укр. бібліографічні організації”, там же, ч. 43, від 3 березня 1920; “Журналістика укр. студентства”, там же ч. 80, від 23 квітня 1920; “Бібліографія творів з бібліотекознавства укр. мовою”, в “Додатку” ч. 6 до “Нашого Шляху”, ч. 72, неділя 11 квітня 1920; “Укр. державна бібліографія”, “Наш Шлях”, ч. 2, 1920; “Кам'янець-Подільська Художньо-Промислова Школа”, там же, ч. ?, 1920; “Нова укр. бібліографічна організація”, там же, ч. 98, від 20 травня 1920 року.
39. ЛБ – Бібліотечна справа. (Рецензія про книжку Ст. Сірополка – Народні бібліотеки). “Наш Шлях”, Кам.-Под., ч. 34, від 20 березня 1920.
40. Нова Думка. Літературно-науковий журнал. Кам.-Под. 1920. Вийшли ч. 1, 2, 3. Число 3-тє – орган студентства Кам.-Под. Держ.: Укр. Університету. Див. “Періодичні видання УРСР, 1918–1950”. Журнали. Бібліографічний довідник. Вид. Книжкової Палати УРСР. Харків 1956, стор. 123, ч. 1722.
41. Липа Юрій, редактор. Див.: УМЕ, VII, 830; ЛБ – “Ю. Ів. Липа, 1900–1944”. “УГ”, за 1964: чч. 2-3, 35-40; ч. 4, 36-39; за 1965: ч. 1-2, 49-55.
42. ЛБ – “Наше Минуле” (Инф. стаття). “Нова Думка”, Кам.-Под., під ред. Ю. Липи, ч. 1-2, 1920; П. Зленко – Періодичні видання Наддніпрянщини в 1918 році. “Укр. Книга”, Львів, ч. VI-VII, 1938, 124; Арк. Животко – Історія укр. преси. Регенсбург 1946, 154-155.
43. Наше Минуле, часопис. Див.: ЛБ – “Наше Минуле” (Инф. стаття). “Нова Думка”, Кам.-Подільський, під ред. Ю. Липи, чч. 1-2, 1920; В. Міяковський – Павло Зайцев... “Сучасність”, Мюнхен, ч. 3, 1968, 106-107; Арк. Животко – Історія укр. преси. Регенсбург 1946, 154: “...У р. 1918, за ред. П. Зайцева, у Києві почав виходити історичний журнал п. н. Наше Минуле. Думка про видання такого часопису виникла ще в 1917 році серед осіб, що гуртувалися навколо видавничого товариства “Друкар”, яке восени того року було перенесене з Петрограду до Києва. Завданням журналу редакція ставила освітлювати “невпинну боротьбу укр. народу за його політичні права, а також національну своєрідність його традицій в письменстві, культурі і мистецтві” (від редакції). Розгорнувся цей журнал в багатий і різномодний змістом орган, в якому знайшли місце цінні праці та розвідки з історії України, письменства, культури і мистецтва,

спомини і листування, матеріяли з побуту та з історії національно-політичного руху. Перше число появилося у серпні 1918 р. в 13 аркушів друку, накладом 6 500 прим. Всього за 1918 рік вийшло три книжки в 13-15 аркушів кожна. З них – друге число було видане в кількості – 5 000 прим., а третє – 4 500 прим. Участь в журналі взяли найвидатніші наукові і літературні сили того часу. Обкладинку виконав був Ю. Нарбут. Вміщено було в цих трьох числах 1918 року багато цінних праць історичних, дано докладну хроніку культурного життя та силу архівного матеріялу. Наступна (подвійна) книжка появилася на початку 1919 року (вже за советської влади) в кількості – 4 500 прим. У цьому числі, особливо цінному і цікавому, знайшла місце низка праць з царини шевченкознавства – П. Зайцева, П. Филиповича, С. Єфремова та інш. Тут же опубліковано було текст часопису “Помийниця” (1863), згадку про “Київській Телеграф”, автобіографію І. Шрага та ін. Цінними виявилися тут відділи “Архів Літературний”, в якому подано літер. матеріяли, листування, матеріяли щодо чинности цензури та “Архів Історичний” з матеріялами з архівів рос. цивільних та військових урядів, що стосуються українського руху, тощо”.

*(З книги Л. Ю. Биковського
“Книгарні-бібліотеки-академія: спомини (1918-1922). –
Мюнхен; Денвер; Дніпрова хвиля, 1971. – С. 45-53, 130-135)
Л. Биковський*

Нова українська бібліографічна організація

Малий розвиток у нас бібліографії як окремої наукової дисципліни, а також незначна кількість науково-складених бібліографічних праць і покажчиків, дуже прикро відбивається на академічному студюванні багатьох дисциплін, зокрема на історії українського письменства на історико-філологічному факультеті Кам'янецького Укр. Держ. Університету. З огляду на це проф. Плевако ще в кінці минулого року вживав заходи для заснування в мурах Університету відповідної бібліографічної організації, котра б